

Spectaculaire toename van ijsvogel

● IJsvogel vrouwtje. Foto: www.jeroenstel.com.

Een ijsvogel kom je in Noord-Holland regelmatig tegen. Maar dat is niet altijd zo geweest. Aan het einde van de 20^e eeuw begon de soort aan een opmars die nauwelijks is te stuiten. Wat kunnen we zeggen over de ontwikkelingen in de afgelopen 40 jaar?

● IJsvogel. Tekening: Jos Zwarts.

Alle vogelaars weten waarschijnlijk nog precies wanneer ze hun eerste ijsvogel zagen. Bij mij was dat op 8 januari 1966 in Ankeveen. Ik was bijna 18 jaar oud. Mijn dag kon niet meer stuk want ijsvogels waren in die tijd vrij zeldzaam. Mijn belangstelling voor ijsvogels groeide en ik maakte plannen om broedwanden aan te leggen. In 1991 werden de eerste ijsvogelwanden in de Gooi en Vechtstreek aangelegd in Naarden en daarna op steeds meer locaties in deze regio. Op dit moment zijn er in de Gooi en Vechtstreek op 80 locaties ongeveer 125 ijsvogelwanden, waaronder 12 grote wortelkluitten. Onderhoud en monitoring gebeurt door 65 vrijwilligers van de IJsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek. Afgelopen 20 jaar broedde hier gemiddeld 65% van de ijsvogels in een ijsvogelwand. In de

rest van Noord-Holland zijn ongeveer 200 ijsvogelwanden.

Ontwikkeling tot circa 1990

Pas in de tweede helft van de 20^e eeuw verschenen in Noord-Holland de eerste regionale vogelatlassen. Broedvogels van Noord-Holland Noord (Zomerdijk *et al.*, 1971) was de eerste. Daarna volgden nog negen andere regionale atlassen. De informatie in deze atlassen over broedende ijsvogels was fragmentarisch en in de meeste gevallen was geen zekerheid over broeden. Naarmate er meer vogelaars kwamen die zich ook verenigden in een vogelwerkgroep of vogelwacht ontstond een nieuwe situatie. De oudste groep is waarschijnlijk Vogelbeschermingswacht Zaanstreek (1943). Er werden meer waarnemingen vastgelegd in

archieven. Toch was het heel lastig een regionaal overzicht te maken van ijsvogelbroedgevallen, laat staan voor de hele provincie. Alles moest mondeling, per brief of telefoon. Tussen 1980 en 1990 schommelde het aantal paren in Noord-Holland tussen de tien en twintig. Het Gooi vormde daarbij de grootste kern met vijf tot tien paar. In 1990 merkte een bekende vogelaar op: "het valt niet te verwachten dat de stand van ijsvogels binnen Noord-Holland op korte termijn sterk zal veranderen". De werkelijkheid pakte echter anders uit.

Ontwikkeling na 1990

Op initiatief en onder leiding van de auteur werden in 1991 op zes landgoederen in Het Gooi de eerste ijsvogelwanden aangelegd. Al snel maakten ijsvogels er gebruik van. In

● Pas uitgevlogen jonge ijsvogel: grijze pootjes, doffe borst, korte snavel met wit puntje. Foto: Peter van Reenen.

● Herstellen ijsvogelwand door Jelle Harder. Foto: Anja Schuitema.

Wergroep	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Totaal
1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
2	-	-	-	-	-	-	1	3	2	1	-	-	-	-	-	1	3	1	-	5	5	22
3	-	1	-	-	-	1	1	1	2	1	1	1	2	-	2	5	6	6	2	3	2	37
4	1	-	-	-	1	-	3	6	2	1	1	1	-	-	-	-	2	4	1	7	9	39
5	-	1	-	1	2	1	3	9	17	8	1	2	-	-	3	16	22	28	6	11	25	156
6	1	1	2	3	7	1	9	14	17	7	5	7	3	2	5	20	29	35	2	8	17	195
7	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2	1	1	1	2	4	5	6	8	1	4	8	46
8	-	1	1	-	-	-	1	2	2	1	2	-	-	1	3	2	9	6	1	3	3	38
9	1	1	1	1	-	6	6	12	22	10	8	8	5	4	10	27	20	27	-	8	17	194
10	-	-	-	-	-	-	1	1	1	3	-	1	-	-	1	2	3	3	-	1	3	20
11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	2	-	1	8
12	-	-	1	1	-	-	1	2	1	1	1	-	-	-	1	1	3	2	1	2	2	20
13	-	2	3	4	8	6	18	22	56	24	23	26	14	22	40	68	67	67	17	37	52	576
14	11	17	23	18	27	29	21	45	61	26	24	23	10	9	29	54	70	81	17	43	75	713
Totaal	14	24	31	28	45	44	65	119	184	85	67	70	35	40	99	202	242	270	48	133	219	2064

1 WVG Texel
 2 WVG Den Helder
 3 WVG Tringa, Schagen e.o.
 4 Natuurvereniging Wierhaven
 5 IJsvogelwerkgroep West-Friesland
 6 IJsvogelwerkgroep Alkmaar
 7 IJsvogelwerkgroep Midden-Kennemerland
 8 Werkgroep IJsvogels Zaanstreek
 9 IJsvogelwerkgroep Zuid-Kennemerland
 10 IJsvogelwerkgroep IVN Waterland
 11 Beemster (geen groep)
 12 Lithoorn e.o. (geen groep)
 13 IJsvogelwerkgroep Amsterdam
 14 IJsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek (exclusief provincie Utrecht)

NB: alle IJsvogelwerkgroepen zijn onderdeel van een WVG of KNNV of IVN

● Tabel. Overzicht van alle bekende ijsvogelbroedparen per regio in Noord-Holland van 2000-2020. De vijf regio's met de hoogste aantallen zijn oranje gekleurd.

1995 werd voor het eerst ook gericht onderzoek gedaan naar broedlocaties van ijsvogels in het hele werkgebied van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Tot onze grote verrassing werden twintig paar ijsvogels vastgesteld! Dit was een grote stimulans om door te gaan met de aanleg van ijsvogelwanden.

Na de eeuwwisseling namen de broedgevallen ook merkbaar toe in de rest van de provincie, vooral in de periode 2000-2008. Door het succes in de Gooi en Vechtstreek werden ook in andere regio's ijsvogelwanden aangelegd en ontstond er een goed,

provinciebreed waarnemersnetwerk. De ontwikkeling van de ijsvogel als broedvogel in Noord-Holland komt overeen met de landelijke ontwikkeling. In de topjaren van de ijsvogel in onze provincie, 2015, 2016 en 2017, kwam het aantal ijsvogels landelijk boven de duizend paar.

Kerngebieden

Vanaf circa 2006 vormen vijf regio's de kern van de ijsvogelstand in Noord-Holland: West-Friesland, Alkmaar en omgeving, Zuid-Kennemerland, Amsterdam en Gooi en Vechtstreek, met de hoogste aantal-

len in de laatste twee regio's (Tabel). Het totaal van 713 paar ijsvogels voor de Gooi en Vechtstreek in de periode 2000-2020, is 35% van alle ijsvogelbroedgevallen in de provincie. Uiteraard moeten we de negen regio's met minder broedparen niet onderschatten. Ze dragen samen voor 11 procent bij aan het broedbestand 2000-2020 in Noord-Holland. Opvallend is dat op Texel de ijsvogels maar niet tot broeden komen. Lokale vogelaars vertellen stevast dat de ijsvogels die daar buiten het broedseizoen aanwezig zijn, uit louter trekvogels bestaan. Mijn idee is

● Ijsvogel man en vrouw (rechts).
Foto: www.jeroenstel.com.

dat er geen goede broedplekken op het eiland zijn. Indien serieus werk gemaakt wordt van goede locaties, onderhoud en monitoring, dan is de kans zeer groot dat ijsvogels wel degelijk op Texel gaan broeden. Op allerlei andere plekken in Noord-Holland liggen de bewijzen voor het oprapen. Wie op Texel met ijsvogelwanden aan de slag gaat, kan geschiedenis schrijven als er na 100 jaar weer een broedgeval is!

Wintersterfte

Het is bekend dat er door een strenge winter – 2-3 weken vrijwel alles dichtgevroren – veel ijsvogels dood gaan. Ze kunnen dan niet meer bij hun voedsel: vis. Is er een sterke daling in het aantal paren, dan komt dat vrijwel zeker door een voorgaande strenge winter. Dat is duidelijk bij de winters van 1995-96, 1996-97, 2008-09, 2011-12 en 2012-13, maar ook 2017-18. Na de strenge winter van 1997 duurde het vier jaar (tot in 2001) voordat de stand weer het niveau van 1995 had bereikt. In de literatuur wordt zelfs 5-7 jaar genoemd (Glutz von Blotzheim, 1980: 747-748). In 2013 is de stand ook flink gedaald door de voorgaande

strenge winters. Vervolgens blijkt dat slechts een jaar later het aantal ijsvogels meer dan verdubbeld is en zelfs hoger is dan vóór de strenge winters. Een jaar later is de broedvogelstand bij de ijsvogels nog eens verdubbeld. Een vergelijkbare ontwikkeling zien we ook in de periode 2017-2020. We kunnen concluderen dat de ijsvogelstand zich na een koude winter tegenwoordig veel sneller herstelt dan verwacht. Mogelijk hebben klimaatverandering, schoner water en voedselaanbod hiermee te maken. Feit is dat sinds 2012 tussen de 33 en 63 procent van de ijsvogelparen in de Gooi en Vechtstreek jaarlijks een derde broedsel maakt! Uit eigen onderzoek (ongepubliceerd) en literatuur (Glutz von Blotzheim, 1980: 757) was bekend dat dit hooguit 10 procent was. Die toename van derde broedsels helpt natuurlijk goed bij het herstellen van het broedbestand in Gooi en Vechtstreek. Van andere regio's is over het percentage derde broedsels niets bekend.

Vrijwilligers

Vanaf 2007 ben ik vaker lezingen over ijsvogels gaan houden. Om educatieve redenen, maar bij vogelwerk-

groepen ook om te stimuleren een ijsvogelwerkgroep te starten. Mijn Ijsvogelhandleiding en instructie-dvd dragen bij aan de verspreiding van kennis (zie website van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken). Dat heeft veel positieve resultaten opgeleverd. Het is nu zaak continuïteit in onderhoud en goede monitoring te borgen. Daarnaast zijn op heel veel plekken kansen om nieuwe ijsvogelwanden te maken en ook geschikte wortelkluiten hiervoor te gebruiken in plaats van deze te verwijderen.

Dankwoord

Mijn grote dank aan de vele tientallen contactpersonen die hun ijsvogelinformatie beschikbaar stelden. Extra dank aan de regiocoördinatoren die dat al jarenlang doen of deden: Rutger Polder (Alkmaar e.o.), Dick van Galen en Peter Davids (Zuid-Kennemerland) en Douwe Greydanus (West-Friesland). Dank ook aan Sovon Vogelonderzoek Nederland voor het beschikbaar stellen van aanvullende informatie.

Jelle Harder
jelleharder@hetnet.nl

Literatuur

- GLUTZ VON BLOTZHEIM, U.N., K.M. BAUER, 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 9. Aula Verlag.
- ZOMERDIJK, P.J., C. VAN ORDEN, K. ZWART, W. VERKERK, B. MUUSERS, H.E. FABRITIUS & C. DE VRIES, 1971. Broedvogels van Noord-Holland Noord, Zandijk.

● Figuur. Verloop broedparen ijsvogels in Noord-Holland vanaf 1995.

